

АГРОІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

У сучасному світі темпи економічного зростання та рівень суспільно-економічного розвитку визначає інноваційна діяльність, зокрема в аграрній сфері. Мета статті полягає у дослідженні процесів розвитку інноваційної діяльності в аграрному секторі національної економіки та визначенні на цій основі підходів для забезпечення її активізації як одного з ключових чинників економічного зростання. Здійснено подальший розвиток теоретичних положень щодо змісту інноваційної діяльності, особливостей та проблем її розвитку в аграрному секторі в сучасних економічних умовах. Визначені основні фактори, які перешкоджають розвитку інновацій у вітчизняному аграрному секторі. Доведено, що прискорення виходу української аграрної економіки з кризового стану, стабілізація аграрного виробництва і створення умов для його зростання нерозривно пов'язані з активізацією інноваційної діяльності. Обґрунтовано необхідність розробки державної інноваційної політики та організації агроінноваційної діяльності. Акцентовано на необхідності здійснення інституційних та законодавчо-правових перетворень, які створили б ринкову інфраструктуру і сприяли активізації інноваційної діяльності.

Ключові слова: аграрна сфера, інновації, агроінновації, інноваційна діяльність, державна інноваційна політика.

В современном мире темпы экономического роста и уровень социально-экономического развития определяет инновационная деятельность, в частности в аграрной сфере. Цель статьи заключается в исследовании процессов инновационной деятельности в аграрном секторе национальной экономики и определении на этой основе подходов для обеспечения ее активизации как одного из ключевых факторов экономического роста. Осуществлено дальнейшее развитие теоретических положений относительно содержания инновационной деятельности, особенностей и проблем ее развития в аграрном секторе в современных экономических условиях. Определены основные факторы, которые препятствуют развитию инноваций в отечественном аграрном секторе. Доказано, что ускорение выхода украинской аграрной экономики из кризисного состояния, стабилизация аграрного производства и создание условий для его роста неразрывно связаны

с активизацией инновационной деятельности. Обоснована необходимость разработки государственной инновационной политики и организации агроинновационной деятельности. Акцентировано на необходимости осуществления институциональных и законодательно-правовых преобразований, которые создали бы рыночную инфраструктуру и способствовали активизации инновационной деятельности.

Ключевые слова: аграрная сфера, инновации, агроинновации, инновационная деятельность, государственная инновационная политика.

In the modern world, the pace of economic growth and the level of socio-economic development are determined by innovation activity, particularly in the agrarian sector. The purpose of the article is to study the processes of innovation activity development in the agrarian sector of the national economy and on this basis to determine the approaches for ensuring its activization as one of the key factors of economic growth. The further development of theoretical provisions on the content of innovation activity, peculiarities and problems of its development in the agrarian sector under current economic conditions is done. The main factors that hinder the development and innovation in the domestic agricultural sector are determined. It is proved that the acceleration of Ukrainian agrarian economy leaving the crisis state, stabilization of agricultural production and creation of conditions for its growth are closely related to innovation activity activization. The necessity of the development of state innovation policy and organization of agro-innovation activity are substantiated. The need for making institutional and legislative-legal transformations that would create a market infrastructure and promote innovation activity activization are emphasized.

Key words: agrarian sphere, innovations, agronomy innovation, innovation activity, state innovation policy.

Постановка проблеми. Питання економічного зростання посідає ключове місце у макроекономічних проблемах практично всіх країн світу. Важливо відзначити, що економічне зростання, з одного боку, є головною метою державної політики, індикатором добробуту країни й ефективності її соціально-економічної системи, з іншого – його параметри зумовлені станом національної економіки. Імперативність завдання відновлення і прискорення економічного зростання для України, яка, зав'язнувши в перманентних економічних і політичних кризах, дедалі більше нарощує відставання від темпів глобальної економіки, є очевидною. Беззаперечним є й той факт, що

економічне зростання неможливе без активізації інноваційної діяльності, зокрема в аграрній сфері України, яка є визначальною в економіці країни. Аграрний сектор формує п'яту частину ВВП країни, дає більше 40% валютної виручки. Він є локомотивом національної економіки і саме йому належить важлива роль у забезпеченні економічного зростання. Тому надзвичайної актуальності набувають питання подальшого функціонування аграрного сектору на засадах інноваційного розвитку.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженню питань теорії і практики інноваційної діяльності присвячені наукові праці таких зарубіжних учених, як Г.Александр, Дж.Бейлі, В.Беренс, Р.Брейлі, П.Гардинер, Д.Дойл, С.Майєрс, Г.Менкью, К.Найт, Р.Нельсон, М.Портер, Б.Санто, Д.Тідд, Р.Фостер, К.Фрімен, У.Шарп, І.Шумпетер, В.Хіпель, Р.Холт та інші. Вагомий внесок у теорію і методологію інноваційної діяльності зробили вітчизняні вчені Л.Антонюк, Ю.Бажал, І.Бондар, І.Буднікевич, В.Геєць, М.Долішній, І.Лукінов, С.Покропивний, П.Саблук, В.Савчук, В.Хаустов, Д.Черваньов, О.Шубравська та багато інших. Питанням інноваційного розвитку аграрних підприємств та окремим аспектам їх інноваційної діяльності присвячені дослідження О.Волкова, А.Гречана, М.Денисенка, М.Кропивко, Н.Сіренко, Н.Чудаєвої, Ю.Ульянченка та інших.

Правовою основою формування та реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності є Конституція України, Закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про інноваційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про спеціальний режим інвестиційної і інноваційної діяльності технологічних парків», інші нормативно-правові акти, що регулюють відносини в науково-технічній та інноваційній сферах.

Незважаючи на широке коло публікацій, розробок у досліджуваному напрямі, велику кількість законодавчих актів, що регулюють інноваційну

діяльність, залишається багато невисвітлених питань теоретичного й прикладного характеру, які стосуються агроінноваційної діяльності, широта і складність яких вимагають продовження наукового пошуку. У сучасних умовах питання активізації агроінноваційної діяльності як найбільш продуктивного шляху забезпечення конкурентоспроможності національної економіки та одного з ключових чинників її економічного зростання є особливо актуальним та своєчасним..

Мета статті полягає у дослідженні процесів розвитку інноваційної діяльності в аграрному секторі національної економіки та визначенні на цій основі підходів для забезпечення її активізації як одного з ключових чинників економічного зростання..

Виклад основного матеріалу. Визначальним трендом функціонування сучасної світової економіки є нова інноваційна парадигма. Формування та розвиток національних економік уможлиблюється наявністю інновацій, їх застосуванням, що формує підґрунтя стратегії подальшого економічного зростання. Від рівня інноваційного розвитку країни залежить її місце і роль на світовій економічній арені, конкурентоспроможна позиція на світовому ринку та ступінь національної безпеки. Рівень інноваційного розвитку країни визначається у відповідності до глобального інноваційного індексу (Global Innovation Index, GII) - дослідження інноваційного клімату країн, яке проводить з 2007 р. школа бізнесу INSEAD, а також Світова організація інтелектуальної власності та Корнельський університет. У рейтингу країн з найбільш інноваційною економікою 2017 р. Україна посіла 50 місце серед 127 країн з глобальним інноваційним індексом 37,6 [16]. Такий результат додає оптимізму щодо тенденцій економічного розвитку та майбутніх перспектив зростання національної економіки.

Україна – аграрна держава, тому динамічний та ефективний розвиток аграрного сектору є надзвичайно важливим. Очевидно, що рух в майбутнє неможливий без залучення новітніх технологій і тут значну роль відіграє їх грамотне впровадження та продуктивне використання.

Інноваційна діяльність є важливим моментом життєдіяльності суспільства, який включає різні фактори суспільного розвитку (економічні, соціальні, політичні та ін.). Сутність інноваційної діяльності відображається у комплексі практичних дій на рівні суб'єкта господарювання, спрямованих на використання науково-технічних результатів для отримання нових або поліпшення існуючих виробів, технологій, виробничих процесів, методів управління тощо [5].

Кінцевим результатом інноваційної діяльності є створення інновацій та їх упровадження безпосередньо у виробництво, що сприяє систематичному та все більш прогресуючому організаційно-економічному, технічному та технологічному оновленню аграрного виробництва, підвищенню його ефективності та забезпеченню економічного зростання.

Аналіз ситуації у сфері агроінноваційної діяльності в Україні значно ускладнений практично відсутністю офіційної інформації щодо стану, характеру й особливостей такої діяльності. Разом із тим ситуація в аграрному секторі країни змінюється стрімкими темпами. Тому аналіз особливостей реалізації інноваційної діяльності в аграрній сфері має здійснюватися постійно, що сприятиме виробленню ефективних і своєчасних рекомендацій щодо її активізації.

На жаль, в останні роки не прослідковуються позитивні зрушення в інноваційній діяльності аграрних підприємств. Сучасний стан інноваційної діяльності в економіці України, особливо в аграрній сфері, більшість дослідників-економістів визначають як незадовільний або кризовий, що не відповідає завданням стратегічного курсу інноваційної діяльності [1, 12, 14, 15].

Як показують дослідження, у вітчизняному аграрному секторі діють певні фактори, які суттєво перешкоджають розвитку інновацій. Багато експертів зазначають, що однією з головних причин гальмування інноваційного розвитку є низький рівень науково-дослідної діяльності в галузі сільськогосподарських наук, обумовлений переважно браком фінансових ресурсів. Так, у 2016 р. сума

внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень і розробок у сільськогосподарській галузі становила лише 6,0% від загальної кількості витрат на НДДКР у країні. Варто зауважити, що найбільша частка таких витрат була використана у Київській, Харківській та Херсонській областях, найменша - у Донецькій, Волинській, Луганській, Тернопільській та Рівненській областях [2]. Попри свою мінливість, залучені кошти іноземних інвесторів майже завжди перевищували за обсягом державні надходження. Однак, упродовж 2013-2017 рр. інвестори не виявляли зацікавлення вкладати кошти у вітчизняні високотехнологічні галузі. У 2016 році зафіксовано найменшу їх частку - 0,1% загального обсягу витрат. Основними причинами, що стримують іноземних інвесторів, крім високого рівня інноваційного ризику, є соціально-економічна нестабільність в країні.

Існують й інші, не менш важливі чинники. Основні стримуючі фактори агроінноваційної активності можна звести до наступних:

- невідповідність системи координації та управління в АПК в ринкових умовах (відірваність науково-дослідних установ від ринку, робота «на полицю», одноосібні дії інститутів та аграрних підприємств);
- неузгодженість державних та інших економічних форм і механізмів управління інноваційними процесами, внаслідок чого наукові, виробничі, фінансові та інші ресурси використовуються частково або взагалі не використовуються;
- недостатня кількість чи відсутність фінансових інститутів (венчурне фінансування, грантова підтримка);
- відсутність законодавчої бази, яка регламентує і стримує діяльність інноваційних підприємств;
- застаріла матеріально-технічна база науково-дослідних установ;
- недостатня інформованість вчених, неможливість їх виїзду на кращі підприємства України і світу за обміном досвідом;
- відсутність спеціалістів у галузі інноваційного менеджменту;
- не розробленість механізмів регулювання процесів ліцензування й

охорони інтелектуальної власності, особливо при продажу ноу-хау, технологій, сортів за кордон [6, 7, 8, 11].

Слід погодитись з думкою Г. Павлової щодо застосування інновацій в аграрній сфері, яка зазначає, що «...основу подальшого розвитку аграрного сектора економіки в даний час складають науково-технічний прогрес, застосування передових технологій у поєднанні з сукупністю організаційно-економічних заходів. Особливу актуальність має формування нового технологічного укладу, основа якого - інновації, що базуються на використанні електроніки, робототехніки, обчислювальної техніки, телекомунікацій, генної інженерії тощо, тому на перше місце виходять питання поширення інновацій в агроекономіці» [9].

Прискорення виходу української аграрної економіки з кризового стану, стабілізація аграрного виробництва і створення умов для його ефективного розвитку нерозривно пов'язані з активізацією інноваційних процесів. Під інноваційною активністю розуміють ступінь готовності, прагнення і темпи переходу підприємств або регіонів до інноваційної моделі виробництва аграрної продукції та продуктів її переробки.

Посилення інноваційної діяльності має зайняти сьогодні чільне місце в реалізації державної економічної політики в аграрній сфері національної економіки. Розробка і реалізація інноваційних програм у аграрній сфері мають стати складовою економічної стратегії розвитку аграрного сектору національної економіки, що дозволить більш ефективно використовувати світовий досвід вирішення аграрних проблем, залучати іноземні інвестиції в розвиток аграрного виробництва, підвищити якість і конкурентоспроможність аграрної продукції та послуг.

Досвід розвинених країн щодо державної підтримки інноваційної діяльності показує, що саме держава повинна розробляти таку інноваційну політику, яка забезпечувала б підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки. Державна політика має бути спрямована на усунення адміністративно-командних підходів до інноваційної діяльності та управління

нею; створення ефективних соціально-економічних мотивів, які спонукають до розробки новітніх технологій та техніки; на демонополізацію економіки; розвиток економічної свободи підприємництва; розширення кредитних, податкових, цінових пільг, а також цільових субсидій та держзамовлень.

Конкретними формами державної підтримки інноваційної діяльності мають стати: пряме фінансування; надання індивідуальним винахідникам і малим впроваджувальним підприємствам безкоштовних банківських позик; створення венчурних інноваційних фондів, що користуються значними податковими пільгами; зниження державних патентних зборів для індивідуальних винахідників; відстрочка сплати патентних мит за ресурсозберігаючими винаходами; реалізація права на прискорену амортизацію обладнання; створення мережі технополісів, технопарків тощо.

Держава повинна забезпечити необхідні умови реалізації інноваційної політики. Під останніми розуміють вимоги, а в окремих випадках пропозиції, державних органів влади щодо розвитку інноваційної діяльності та реалізації її результатів на внутрішньому ринку [10].

З метою реалізації державної інноваційної політики важливо здійснити інституційні та законодавчо-правові перетворення, які створили б ринкову інфраструктуру і сприяли активізації інноваційної діяльності. У цілому в Україні діє понад 100 нормативних документів (закони, укази Президента, підзаконні акти у вигляді постанов уряду, наказів центральних органів виконавчої влади та інші нормативні документи), присвячених здійсненню і розвитку інноваційної діяльності. Але слід зазначити, що за якістю та кількістю цих нормативно-правових актів вони поступаються подібним системам у розвинених країнах світу. Перш за все через не узгодженість між собою. Тому вважаємо, що необхідно упорядкувати та розробити правові норми для визначення інноваційної діяльності як важливої ланки державної політики.

У зв'язку з цим, для забезпечення інноваційного розвитку як регіонів, так і країни в цілому також необхідним є прийняття закону «Про інноваційну діяльність в сфері АПК». Погоджуємося з думкою, що основною ідеєю закону

має стати створення умов для впровадження у виробництво науково-технічних результатів з метою стимулювання інноваційної діяльності, сприяння становленню і розвитку національної інноваційної системи, а також підвищення ефективності науково-технічної та інноваційної сфер діяльності [10]. Даний закон також повинен визначити порядок державного прогнозування і регулювання інноваційної діяльності, порядок розподілу повноважень щодо здійснення державної інноваційної політики між органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Ухвалення закону потребуватиме прийняття відповідних нормативних актів і на регіональному рівні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розглянуті питання демонструють існуюче коло проблем, розв'язання яких може суттєво пришвидшити та покращити інноваційний розвиток національного аграрного виробництва. Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі можуть бути наукові розвідки щодо удосконалення нормативно-законодавчої бази у сфері реалізації інноваційної політики та розробці нових форм і методів упровадження інновацій в аграрну сферу.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Бузовський Є.А. Інновації у розвитку підприємництва в аграрній сфері / Є.А.Бузовський, В.А.Скрипниченко // Економіка АПК. - 2009. - № 1. - С. 55 - 63.
2. Державна служба статистики України [Офіційний сайт]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Дорош-Кізим М.М., Дадак О.О., Гачек Т.С. Інновації в аграрному секторі України в контексті розвитку європейської інтеграції / М.М.Дорош-Кізим, О.О.Дадак, Т.С.Гачек // Науковий вісник ЛНУВМБ імені С.З.Гжицького. – 2017. Т.19. - № 81. - С.123 – 128.
- 4.Кисіль С.С. Теоретичні детермінанти інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств / С.С.Кисіль // Агросвіт. – 2017. - № 23. - С.66-70.

5. Катигрובה О.В. Інноваційний розвиток економіки України в умовах глобалізації / О.В.Катигрובה // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. Серія «Економічні науки». - 2007. - № 1(21). – С. 21-24.

6.Кравченко М.О., Касяненко Ю.Ю. Аналіз передумов та перспектив інноваційного розвитку вітчизняних агропромислових підприємств / М.О.Кравченко, Ю.Ю.Касяненко // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. - № 8. С. 51-55.

7.Макаров М.О. Формування інноваційної інфраструктури в АПК / М.О.Макаров // Економіка АПК. - 2009. - № 5. - С. 93-97.

8.Невинська Г.Б. Проблемні аспекти інноваційного розвитку аграрного виробництва / Г.Б.Невинська // Агросвіт. – 2017. - № 1-2. – С. 35-38.

9.Павлова Г.Є. Інноваційний розвиток аграрного сектора національної економіки: теоретичні засади, методологія, механізми управління: монографія / Г.Є. Павлова. - К.: ТОВ ДКС Центр, 2015. - 354 с.

10.Петренко Н.О. Методика реалізації агроінноваційної політики як об'єкта стратегічного управління / Н.О.Петренко // Економіка та держава. – 2017. - № 10. С. 37- 41.

11.Полегенька М.А. Особливості інноваційної діяльності в агропромислових підприємствах України / М.А.Полегенька // Агросвіт. – 2017. - № 6. – С. 49 – 54.

12.Руденко Г.Р. Особливості впровадження інновацій у діяльність сілськогосподарських підприємств / Г.Р.Руденко // БізнесІнформ. – 2015. - № 5. – С. 128 - 132.

13.Савицький Е.Е. Розвиток інноваційних процесів у вітчизняних аграрних підприємствах / Е.Е. Савицький // Економіка АПК . - 2013. - № 4. - С. 77- 82.

14.Сіренко Н.М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України: монографія / Н.М. Сіренко. - Миколаїв, 2010. - 416 с.

15.Тивончук С.О. Організаційно-економічний механізм активізації інноваційного розвитку агропродовольчого комплексу України в ринкових умовах. Концептуальні та методичні положення / С.О.Тивончук, Я.О.Тивончук // Економіка АПК. - 2013. - № 7. - С. 98 -105.

16. Explore the interactive database of the GII 2017 indicators [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http:// www.global innovation index.org/ analysis-indicator](http://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator)